

SAMUEL ABRAHÁM
SYMPATICKÝ ZNALEC ČECHOV A SLOVÁKOV

Písané pre K&K, 1996

Kanadský politológ H. Gordon Skilling (1912) je mimoriadna osobnosť, ktorá sa od tridsiatych rokov venuje osudu Čechov a Slovákov. Ako jeden z mála západných akademikov sa nespoliehal na sekundárne zdroje a vracal sa do Československa tak často ako to bolo možné. Čo je ešte cennejšie, intenzívne sa venoval slovenskej otázke. Počas normalizácie sa stretával s disidentmi v Prahe, Brne a Bratislave a mal tú „česť“ byť vyhostený Štátnou bezpečnosťou po jednej svojej návšteve Milana Šimečku a Miroslava Kusého v Bratislave. V sedemdesiatych rokoch založil nadáciu Jana Husa (s kanadským filozofom Charlesom Taylorom, anglickým politológom Timothyom Garton-Ashom a inými), ktorá udržiavala kontakt s disidentmi, zásobovala ich najrôznejšími diplomatickými a nedi-
plomatickými cestami knihami a informáciami, ktoré im pomáhali prežiť bezútešnosť normalizácie. Skilling mal prsty aj v „pašovaní“ disidentských textov z Československa a mnohé z nich vydali Zdena Salivarová a Jozef Škvorecký vo vydavateľstve *68 Publishers* v Toronte.

Čo je príčinou Skillingovho celoživotného záujmu o túto krajinu, hoci ho s Československom nespájal žiaden rodinný zväzok? Skilling sa do Československa dostal v roku 1937 ako mladý kanadský študent (Rhodes scholar), venujúci sa histórii česko-nemeckých vzťahov na popud historika R.W. Seton Watsona – Škóta, ktorý sledoval osud Slovanov v Rakúsko-uhorskej monarchii a najmä Slovákov od prelomu storočia. Na Skillinga nepochybne zapôsobil dvojročný pobyt v Čechách v momente, keď sa rozhodovalo o osude Československa. Zažil posledné roky republiky, ktorá vznikla v roku 1918 a v priebehu dvoch desaťročí sa stala, ako Skilling píše: „Ostrovom demokracie“ uprostred diktatúr vo východnej Európe, na ktorom panoval do roku 1935 'kráľ' - filozof? Tomáš G. Masaryk“ (*Listy z Prahy, 68 Publishers, 1988*). Odvtedy sledoval osud Československa, kde ideály, na ktorých Masaryk založil Československo, zvrhli najskôr nacisti a neskôr komunisti. Fascinovali ho samozrejme myšlienky a politická kariéra T. G. Masaryka, ktorého životnú púť pred prvou svetovou vojnou skúma v recenzovanej knihe *Proti proudu*. Hoci sa ako politológ až do šesťdesiatych rokov viac venoval teórii komunizmu, nestratil záujem o svoju „zaslúbenú zem“ a udržiaval kontakt s Čechmi a Slováknami nielen vo svete, ale aj v Československu. Rok 1968 ho opäť vtiahol do tohto regiónu a odvtedy sa naplno profesionálne venoval priebehu reforiem v roku 1968 a normalizácii 1969-1989. Jeho *opus magnum* *Prerušená revolúcia* je doteraz najdôležitejšiou analýzou rokov 1968-1969 a je len smutné, že napriek tomu, že kniha bola preložená do mnohých jazykov (vrátane poľštiny) doteraz nevyšla ani v Českej republike ani na Slovensku. Skilling v nej presne zmapoval rozdiely vývoja a podmienok v Českých zemiach a na Slovensku a ich dopad na odlišné prijatie reforiem v roku 1968. Napriek rozpadu Československa, napriek odstupu temer troch desaťročí od roku 1968, táto kniha je stále aktuálna nielen kvôli všeobecnej neznalosti a stereotypnému chápaniu tohto obdobia, ale aj pre pochopenie dnešného vývoja v oboch republikách. Problémy, ktorými žila slovenská spoločnosť v roku 1968-69, sú podobné a dodnes nevyriešené.

Počas normalizácie Skilling napísal množstvo štúdií hlavne o politickej kultúre a aktivitách disidentov v Československu. Je zaujímavé, že takmer do polovice osemdesiatych rokov veril, že ideály, s ktorými sa stretol ešte v tridsiatych rokoch, zostali v povedomí Čechov a Slovákov. Nestrácal nádej, že keď raz padne železná opona, duch prvej republiky sa znovu vzkriesi. Až v esejách z konca osemdesiatych rokov, keď prebiehali reformy v Gorbačovovom Sovietskom zväze, Poľsku a Maďarsku, cítiť v Skillingových článkoch skepsu a sklamanie. Ak Slováci a Česi ďalej znášajú Husákov režim, ak národy, do ktorých vkladal po desaťročia takú nádej nevedia vziať svoj osud do vlastných rúk, keď im to okolnosti ponúkajú, prestáva Skilling veriť, že demokratické povedomie a politická kultúra prvej republiky sú schopné znovuzrodenia. Tak ako mnohí disidenti, aj Skilling sa obával občianskej pasivity a odovzdanosti prevažnej väčšiny Čechov a Slovákov a bolo mu jasné, že na pád

komunizmu samotná aktivita hŕstky disidentov nestačí. Pre budúcnosť Čechov a Slovákov bola pozícia disidentov ako plamienka nádeje a svedomia národa nešťastná, pretože jednak poskytovala ospravedlnenie pre pasívnu väčšinu a zároveň robila z disidentov zlé svedomie ľudí, ktorí mlčali. Disidenti vehementne odmietali túto rolu, nebojovali za zvrhnutie komunistického režimu, ale, ako zdôrazňovali, snažili sa zmysluplne prežiť marazmus normalizácie. Havlov „život v pravde“ bol osobným vzdorom voči korumpujúcemu režimu, spôsobom prežitia - v žiadnom prípade to nebol politický program. Nanajvýš mohol byť považovaný za výzvu pre ostatných konať a myslieť obdobne. Imperatív disidentov bol masarykovský - drobná práca a zodpovednosť za vlastné činy. O podobných a iných veciach sme s profesorom Skillingom a jeho manželkou Sally debatovali pred novembrom 1989, či už uňho doma alebo v jeho kancelárii na Torontskej univerzite, kde doteraz pôsobí ako *profesor emeritus*.

November 1989 zaskočil Skillinga práve tak ako iných západných analytikov, alebo aj nás všetkých vrátane disidentov. Bol nesmierne šťastný a s pocitom zadostučinenia sledoval nadšenie ľudí na námestiach a kultivovanosť „nežnej revolúcie“. Avšak viac ako mnohí iní, si Skilling uvedomoval, že pád komunizmu v Československu bol skôr výsledkom pôsobenia vonkajších okolností než vnútorného vývoja. Bol síce nadšený priebehom nežnej revolúcie, no nerobil si ilúzie o príčinách jej príchodu. Udalosti, ktoré predchádzali novembru 1989 sledoval príliš podrobne na to, aby ho hladký pád komunistickej moci zaskočil. Preto Skilling ani nebol prekvapený ako rýchlo český a slovenský národ „zanevrel“ na disidentov *qua* politikov, ani tým ako im nová garnitúra politikov vyčítala nesúkúsenosť, chyby, máľkosť a všeličo iné. Niektorí noví mocní, ktorí sa zrazu vyrojili a vyčlenili z mlčiacej väčšiny, nepotrebovali, pochopiteľne, vedľa seba tých, ktorí by im svojou prítomnosťou v politike pripomínali pasivitu z minulosti či dokonca metamorfózu z komunistov na demokratov alebo, v prípade Slovenska, na nacionalistov.

Skilling bol smutný z rozpadu Československa a neprekvapilo ho, že väčšina Slovákov a Čechov bola za zachovanie spoločného zväzku. Chápal, opäť viac ako iní, že hlavným pozostatkom socializmu je strata historickej pamäti a fenomén mlčiacej, pasívnej väčšiny. Jeho kniha o Masarykovi vypovedá o živote osobnosti, ktorá sa zaslúžila nielen o vytvorenie prvej ČSR, ale najmä o osobnosti, ktorá bola ochotná postaviť sa „proti prúdu“ kedykoľvek a kdekoľvek sa konalo bezprávie, keď sa zlo snažilo premocť a prekričať ľudskú dôstojnosť. O osobnosti nie na vrchole svojej slávy, ale v čase, keď statočný občiansky a ľudský postoj mohol Masaryka stáť postavenie, osobnú bezpečnosť a vari aj život. Protí proudu je historickou analýzou, ale platí o nej to, čo o všetkých skvelých dielach podobného rázu: jej štúdium je nanajvýš aktuálne v ktorejkoľvek krajine a dobe, kde sa deje bezprávie a demokracia je v ohrození.

Post scriptum. Skilling okrem toho, že je vynikajúcim politológom a cenným človekom, má veľký zmysel pre humor. Nie je to nič prekvapujúce, múdry človek bez zmyslu pre humor je *contradictio in adjecto*. Asi najväčší husársky kúsok sa mu podaril v roku 1988, keď pomocou disidentskej spojky zorganizoval v Prahe oslavu päťdesiateho výročia svojho sobáša na pražskej radnici, kde sa so Sally v roku 1938 zosobášili. S pobavením mi ukazoval fotografie, na ktorých typická socialistická „obradárka“ jemu a pani Sally odovzdáva spomienkovú plaketu a v pozadí v slávnostných róbach stojí plejáda asi tridsiatich disidentov. Tá sudružka, samozrejme, nič netušila...

Po odovzdaní pamätnej medaily Univerzity Komenského v roku 1990, zľava H. G. Skilling, Vlasta Kunová, Sally Skillingová, Miroslav Kusý, Anna Abrahámová

MIROSLAV KUSÝ **STRETNUTIA**

Písané pre K&K. 17. november 1996

Na jeseň roku 1968 sa mi telefonicky ohlásil nejaký muž. Hovoril dobre po česky, ale s cudzím prívukom. Predstavil sa, ale jeho meno mi vtedy nič nehovorilo. Chcel sa so mnou stretnúť a pohovoriť si o situácii na Slovensku. Na stretnutie som išiel nedôverčivo a s istým napätím: čo ak je to provokácia?

Keď som však toho človeka uvidel a začali sme sa rozprávať, všetky podozrenia sa rýchlo vytratili. Jeho hlboká zasvätenosť a úprimná zainteresovanosť sa nedali predstierať. Sympatický na prvý pohľad: Takto sa zrodilo moje priateľstvo s Gordonom Skillingom.

Odvtedy sme sa sporadicky stretávali - tak ako to dovoľovali najprv totalitné podmienky u nás, a potom vzdialenosti medzi nami. Gordon Skilling musel preukazovať veľkú vynaliezavosť, aby sa dostal do komunistického Československa a aby v ňom mohol navštevovať svojich priateľov, ktorí vtedy všetci patrili do disidentských kruhov. Pamätám sa na mnohé „zakonšpirované“ stretnutia s ním a občas aj s nezabudnuteľnou pani Sally: ako aj na tie nekonšpiratívne, o ktorých sa dozvedela Štátna bezpečnosť: nasledovali vypočúvania kvôli „stykom s kapitalistickou cudzinou“, ktoré boli režimu vrcholne podozrivé.

Po jednej takej návšteve v mojom byte na jeseň roku 1978 si Štátna bezpečnosť vzala na mušku aj samotného Skillinga a podrobili ho osobnej prehliadke a celodennému vypočúvaniu. Prepustili ho na rakúskych hraniciach v Bergu až neskoro po polnoci a rakúski colníci mu pomohli zohnať taxík, aby sa vôbec dostal do Viedne. Odchádzal vtedy do Mníchova na konferenciu o pomeroch v totalitnom Československu. Keď tam napokon s oneskorením prišiel, referoval aj o osobných skúsenostiach svojej najčerstvejšej konfrontácie s bratislavskými eštabákmi.

Pracoval som vtedy v Bernolákove ako pomocný robotník vo Vodných zdrojoch: so svojou kvalifikáciou som sa tam ináč uplatniť nemohol a eštabáci zabránili, aby mi podnik umožnil zvýšiť si robotnícku kvalifikáciu. Raz som sa vracal domov neskoro, pretože sa mi po ceste pokazil bicykel. Aby som mohol Gordonovi Skillingovi, ktorý na mňa doma trpezlivo čakal, podať ruku, musel som si najskôr umyť od kolomaže zamazané ruky. Za deň či dva po jeho odchode vypadla z telefónneho zoznamu stodolárová bankovka. Aj takýto bol Gordon Skilling: nielen skvelý analytik režimu a disentu, ale aj hlboko súcitný a nanajvýš diskrétny pomáhajúci človek.

Dôstojný žiak a nasledovateľ R. W. Setona-Watsona, ktorý nielen mapoval nezadržateľný úpadok komunistického režimu v Československu, ale svojou osobnou účasťou sa aktívne zaslúžil aj o jeho definitívny pád. Popri všetkých zaslúžených oficiálnych poctách, ktoré sa mu aj u nás dostali po Nežnej revolúcii, to teda bola iba nepatrná časť nesplateného slovenského dlhu, keď som mu v roku 1990 odovzdal pamätnú medailu Komenského univerzity. Vtedy bol u nás naposledy s nerozlučnou pani Sally: zomrela krátko po návrate domov z Bratislavy.

Som rád, že práve Gordonovi Skillingovi je venované toto číslo. Ja sám nepoznám totiž na svete nikoho iného spoza hraníc, kto by si to zaslúžil viac ako on.

1

FRANTIŠEK KAUTMAN
O MASARYKOVI
ANI CHVALOSPĚV, ANI ANATÉMA*Literární noviny*
25. január 1996

Torontský profesor H. G. Skilling je s naší zemí spjat už dlouhá desetiletí. Je žákem Masarykova přítele z dob před první světovou válkou a během války R. W. Setona - Watsona. Kapitola z českých dějin byla tématem Skillingovy doktorské disertace, kterou obhájil v Londýně v roce 1940 /Česko-německý konflikt v Čechách v letech 1879-1893/ a značná část jeho pozdějších historických prací je věnována Československu a jeho moderním dějinám: *Czechoslovakia's Interrupted Revolution* /1976 - o šedesátých letech našeho století v Československu/, *Charter 77 and Human Rights in Czechoslovakia* /1981 - o čs. disentu sedmedesátých let/. Zájem o naši zemi však u Skillinga nebyl jen teoretický, literární, případně propagandistický. Skilling a jeho žena pomáhali našim uprchlíkům v letech 1938-39, později pak antikomunistickým disidentům, samizdatu, Chartě 77 a jejím iniciativám. Skilling také vydatně přispěl k založení Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury v Scheinfeldu a je předsedou jeho vědecké rady. Dá se říci, že v naší době znamená Skilling pro nás tolik, co kdysi znamenali Ernst Denis a Seton Watson. Zaslouženě byl u příležitosti svých 80. narozenin v roce 1992 vyznamenán Řádem bílého lva.

Předloni vyšla anglicky jeho kniha o Masarykovi, na sklonku loňského roku jsme měli v rukou její český překlad. Nejde o souhrnou biografii, o čemž svědčí už název: hodlá se zabývat jen roky 1882-1914, tedy takzvaným „profesorským obdobím“, které začalo Masarykovým příchodem na pražskou univerzitu a skončilo jeho odchodem do exilu na počátku první světové války, kdy zahájil svou odbojovou akci, završenou vytvořením samostatného Československa 28. října 1918.

Psát další potřebnou knihu o Masarykovi není snadné. Literatura o něm je už obrovská a nepřehledná - jen nemnoha představitelům světové politiky se dostalo ve světové historiografii takové pozornosti jako právě Masarykovi. Pramenná studia se dnes realizují

obtížně: archiv TGM je dostupný jen zčásti, i bádání v dalších archivech u nás i v zahraničí narazí na překážky. Zdá se však, že podstatná část heuristické práce je už vykonána a to, co ještě zůstává, může vnést jen dílčí korektury do ustáleného *image* fenoménu TGM. Disponujeme také velkým množstvím interpretací, které vycházejí z publikovaných pramenů, jsou rozporné, často subjektivní a občas vypovídají více o názorech interpreta než o názorech Masarykových. Je mezi nimi i řada kompilací: není příliš těžké z deseti knih o Masarykovi vymodelovat jedenáctou.

V poslední době k nejcenějším pracím patří speciální monografie, věnované jednotlivým tématům, problémům či úzce vymezeným časovým obdobím. Zpravidla jde o menší stati, zařazené ve sbornících a přednesené na vědeckých konferencích, ale jsou mezi nimi i knižní monografie, jakými jsou například práce J. Opaty: *Filosof a politik Tomáš G. Masaryk 1882-1893* /Praha 1990/, R. Hoffmanna: *T. G. Masaryk und die tschechische Frage* /Mnichov 1988/ nebo J. Kotuna: *Masarykův triumf* /Praha 1991/. Nezamnitelnou hodnotu má pak kritické vydávání Masarykových spisů Ústavem TGM, protože zvládnout v úplnosti rozptýlený a často ani v největších světových knihovnách nezastoupený Masarykův literární odkaz je téměř nemožné.

Skillingova kniha *T. G. Masaryk: Proti proudu 1882-1914* nepatří k žádné z dosud zmíněných kategorií. Sám autor uvádí, že vlastní heuristická studia neprováděl, a omezuje svůj výklad na důkladnou excerpci nejvýznamnější masarykovské literatury. Tu zná opravdu dokonale, jak dosvědčují četné odkazy a citace v jeho knize: orientuje se v literatuře české, anglické, německé i francouzské, a to nejen masarykovské, ale i obecně historické, související s tématem.

Především dává slovo samému Masarykovi, jeho souputníkům i oponentům, s akribií pečlivého historika ověřuje přesnost údajů, zejména získaných z privátních pramenů - korespondence, denků, pamětí -, konfrontuje různá svědectví, často rozporná. Odděluje fakta od hodnocení a reflexí, nic nezamlčuje ani nezvýrazňuje, jako často činí autoři, kteří přistupují k Masarykovi s apriorně vytvořeným modelem, k němuž pak vyhledávají vhodné stavební kameny v Masarykových literárních dílech a jiných aktivitách.

Skilling zvolil metodu dosti neobvyklou. Podtitul knihy - její časové vymezení - vzbuzuje očekávání, že autor bude postupovat chronologicky. Ve skutečnosti v rámci časového penza, které zkoumá, vybírá monematické problémy a ty pak zpracovává v jedno-

tlivých kapitolách: 1. *Akademický obrazoborec*, 2. *Bojovník za demokracii*, 3. *Politický nespokojenec*, 4. *Vůdce nezávislé strany*, 5. *Přítel Slováků*, 6. *Nepřítel antisemitismu*, 7. *Náboženský heretik*, 8. *Obhájce práv žen*, 9. *Úhlavní kritik rakousko-uherské zahraniční politiky*, 10. *Obhájce české nezávislosti*.

Někdy se témata kryjí s časovým vymezením: Masarykovo „obrazoborectví“ je spojeno především s rukopisnými boji, boj proti antisemitismu s hilsneriádou a podobně. Jiná témata však prolínají celé zkoumané období, Masaryk se jim věnuje stále, ať už s větší, či menší intenzitou. Tu se pak autor knihy neobejde bez návratů a opakování, což samo o sobě nemusí být ke škodě věci.

Obtížnější je však dostat předsevzetí - nevňášet kritéria z pozdější Masarykovy činnosti už do tohoto období. Pro interprety právě tohle je věcí kontroverzní. Masaryk není systematick: citlivě sleduje svou dobu, skoro všechny své práce, i ty nejrozsáhlejší, píše *in margine* aktuálních událostí. Je tedy determinován dobou, ale i vlastní povahou. Aby mi bylo správně rozuměno: Masaryk je osobnost vzácně integrovaná; často se mluví o tom, že právě jeho osobnost vytváří jednotu jeho díla. Ale je to dílo živé, nikoli katedrově-profesorské. Je to *politikum* v nejvlastnějším smyslu. Není tak těžké hledat v něm rozpory, zejména tam, kde sám Masaryk se spíše sokratovsky táže, než aby nabízel hotová řešení. Masaryk je jedním z nejvyhraněnějších individualistů v našich dějinách: učil především myšlení, vyzýval k němu, podněcoval je. Proto je evidentně nemasarykovské, ba protimasarykovské dělat z něho a z jeho děl dogma. Ani to dost dobře nejde: není těžké k mnoha tématům vybrat z Masaryka citáty „pro“ i „contra“.

Jistěže první světová válka vytváří v Masarykově životě a díle hluboký předěl. Ale ne takový, abychom mohli mluvit o dvou různých, ba protichůdných osobnostech. Tady hodně mlhy vnesli komunisté několikaletým „přehodnocováním“ Masaryka pro potřeby své politické taktiky: Masaryk-profesor contra Masaryk-president. Prvního lze jakž takž přijmout, byť s výhradami. Druhého lze jen odmítnout. Skilling samozřejmě tomuto schématu nepodléhá ani v nejmenším. Ale je těžké nedat se ovlivnit tím, co víme o Masarykovi poválečném, při hodnocení jeho předválečné činnosti. V tom je úskalí Skillingovy metody: není ani synchronická, ani diachronická. Je kombinací obou: využívá jejich předností, ale neubrání se ani jejich nedostatkům. Vezmeme-li Masaryka jako celek, přesouváme se už do oblasti interpretace. Jinak to ani nejde, protože bychom museli každé tvrzení podmínit celým souborem výhrad a omezení, časových, osobních a jiných.

Masaryk-profesor i Masaryk-president jsou neoddělitelní. Mezi oběma probíhá neustálá interference. Profesorské období připravovalo Masaryka-presidenta a naopak Masaryk-president nepřestal být nikdy profesorem. (Aby mi bylo dobře rozuměno - nemám na mysli katedrového profesora, jímž Masaryk nikdy nebyl: vždyť větší část jeho energie i před válkou pohlcovala činnost politická, poslanceká, publicistická, redakční, osvětová. V tomto směru je vymezení „profesorské období“ poněkud zavádějící. Znamená jen, že po celou tu dobu Masaryk působil na pražské univerzitě jako profesor.) Masaryk-president byl nejen ústavně nejvyšším politickým představitelem státu. V dějinách Evropy XX. století se v různých zemích vystřídalo v presidentské funkci mnoho osob, některé z nich byly jistě pozoruhodné. Ale ani jednu z nich nelze srovnat s Masarykem co do významu. „Filosof na trůně“ - říká se; i to je však jen přibližná metafora. Snad jednou bude zhodnocen dosah Masarykovy přirozené autority v presidentské funkci nového státu a podaří se definovat všechny specifčnosti, které ji podmiňovaly.

I Skillingův portrét Masaryka vnímáme prizmatem údobí 1914-1937. (Ne náhodou on sám v předmluvě své knihy vzpomíná, jak hluboce na něho zapůsobilo, když v Praze v roce 1937 poprvé uviděl živého Masaryka uprostřed uctívajícího jej národa.)

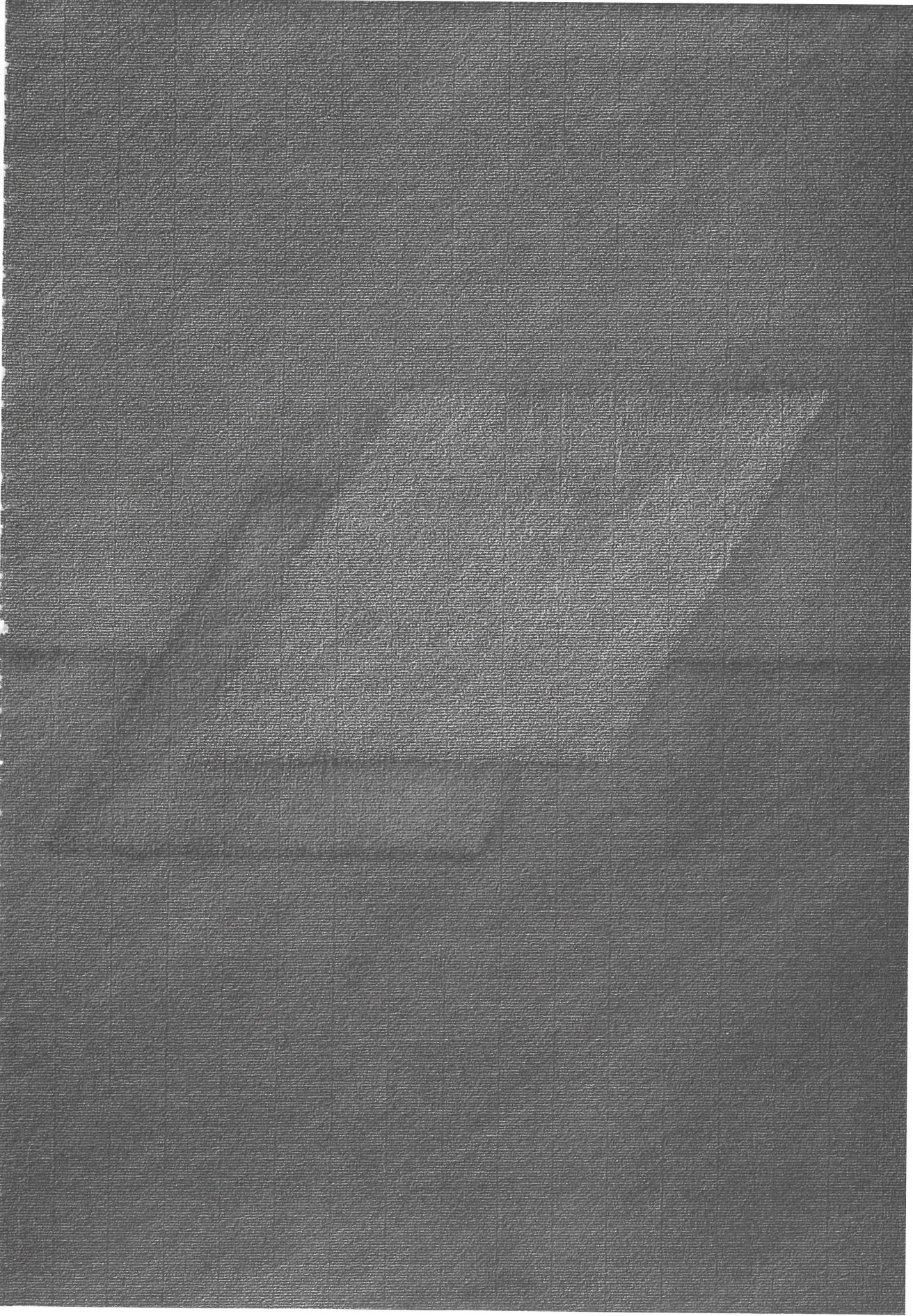
Skillingova argumentace, byť se opírá výhradně o publikované texty, je neobyčejně důkladná a přesná. U všech citovaných pramenů je uvedena původní publikace, všechna pozdější vydání, u cizojazyčných jsou zmíněna i vydání česká: ať mluví sama fakta, to, co bylo řečeno, to, co se skutečně stalo. Není to objektivistický chlad. Ze všech Skillingových prací o našich dějinách (knihy o Masarykovi není výjimkou) vyzáruje vášnivě osobní zaujetí pro zvolené téma. Ale to neotupuje autorův kritický pohled, ani jej nevede k apriorní nevráživosti vůči těm, kteří myslí a soudí jinak.

Skilling se vystříhal i mozaikovitosti, k níž by jeho metoda mohla svádět. Interpretace nevystupuje vtíravě do popředí, ale není ani zcela eliminována. Masarykův portrét je zde živý, neretušovaný, přitom však ucelený a zřetelně konturovaný.

V závěrečném shrnutí vystupuje výrazněji autorův soud o Masarykovi. Některé postřehy stojí za citování, natolik jsou reliéfní:

„I když byl realistický v diagnóze existujících chorob, léčba jím doporučovaná měla občas utopistický základ. Byl radikálním a konzistentním non-konformistou, i proto zůstával izolován od hlavní

2

JAMES H. SATTERWHITE

Slavic Review
zima 1995

ho proudu české i rakouské politiky. Tento osud mu ovšem přinášely nejen jeho neortodoxní ideje, ale byl dán i jeho osobností a chováním.“ /s. 240/ „Nakonec přijal orientaci na zničení Rakouska, avšak teprve tehdy, když se ujistil, že říše je opravdu nereformovatelná a nemá naději přečkat válečný požár. Jak se ukázalo, měl pravdu, když předvídal, že šance Rakouska jsou malé, vývoj jde proti němu, že na Rusko se nelze spoléhat a že nejvíce nadějí lze vkládat do západních mocností. Ty navíc reprezentovaly demokratické hodnoty, ve které Masaryk hluboce věřil. Jeho činnost v roce 1914 se v té době zdála být donkichotská, a to i většině jeho českých krajanů, ale na konci války se ukázalo, že zvolil velmi realistický kurs.“ /s. 241/

Skilling tu v podstatě dotváří jakýsi rámec své interpretace Masaryka. To, co nalézáme roztroušeno v celé knize, je zde koncentrováno do zobecňujících závěrů. Až po finální odstavce, který také ocitujeme:

„Bylo by absurdní považovat Masaryka za hotový vzor pro dnešek či chápat jeho ideje jako spolehlivého průvodce po nejbližší budoucnost, v podmínkách, které se nesmírně změnily. Ani sám Masaryk nežil vždy podle svých principů, a mnohé z nich ostatně byly později událostmi překonány. Přesto však Masarykova impozantní osobnost, jeho víra v pravdu, obdivuhodná odvaha a morální přístup k politice mají, jak se zdá, stále velký význam pro oba národy, Slováky i Čechy, i pro svět, jehož scéna se často zdá být ovládána politickým stranictvím, stranickými polemikami, nacionálním egoismem, ideologickou netolerancí a omezeností vize.“ (s. 242-243)

Možná, že nám to jde trochu proti srsti. Tak rádi bychom „vzory“ z doby totality nahradili vzory jinými, sympatickými, a chtělo by se nám někdejší scetné ideologie zaměnit za „pravou“, humanistickou, demokratickou ideologii. A Masaryk se jaksí nabízí v první řadě. Jenže právě tato cesta, byť pohodlnější, by byla zcela nemasarykovská.

Skillingova kniha patrně neuspokojí ani Masarykovy dogmatické chvalořečnický, ani jeho zvilé odpůrce: možná že v tom je její největší přednost.

H. Gordon Skilling je emeritným profesorom na Torontskej univerzite a je známy svojimi prácami o východnej Európe a najmä svojim monumentálnym dielom o Pražskej jari, československej prerušenej revolúcii. Je mimoriadne kvalifikovaný na to, aby mohol písať o Masarykovom živote a myslení a jeho štúdiá je cenným príspevkom. Ako Skilling píše, „úloha prehodnotiť Masaryka sa práve teraz (po roku 1989) dobre plní, doma aj v zahraničí, ale nie je to ľahké. Masaryk bol a zostane postavou mimoriadne zložitou“.

T. G. Masaryk bol prvým prezidentom Československa po prvej svetovej vojne a osobou, ktorá nesie najväčšiu zodpovednosť za vyslobodenie nového štátu z ruín Rakúsko-uhorskej monarchie. Navyše bol v strednej Európe jednou z mála politických osobností, ktorá bola silne zviazaná s demokratickou formou vlády. Masarykove pozície v strednej Európe boli počas jeho života kontroverzné a skutočne, takmer počas celej svojej politickej činnosti šiel „proti prúdu“. Bol „vymazaný z historickej pamäti“ počas nacistickej okupácie, takisto ako aj za komunistického režimu. Jeho dielo sa dočkalo krátkych období uznania: v rokoch 1945-1948 a znovu v roku 1968, keď počas Pražskej jari ovplyvnilo mnohých intelektuálov. Príkladom tohto vplyvu môže byť Karel Kosík - zrejme najdôležitejší teoretik reformného hnutia - ktorý dokonca pomenoval dva zo svojich článkov názvami niektorých Masarykových prác (*O české otázce*, *Naše současná krize* - pozri Kosík, K.: *Krize modernity*).

Kľúčovou črtou tejto knihy je fakt, že sa zaoberá štúdiom Masarykovho života a myslenia len v období rokov 1882-1914. Skilling odôvodňuje takýto prístup tým, že práca takto dáva jasnejší obraz formujúcich rokov Masarykovej kariéry, obdobia, ktoré stojí za to študovať samo osebe. Práve preto Skilling identifikoval desať tém, ktoré charakterizujú Masaryka a okolo ktorých sa točí štruktúra knihy. Tieto témy ilustrujú vývoj Masarykovho myslenia a ukazujú, že nonkonformizmus bol charakteristickým prvkom v jeho živote a myslení. Ďalšia dôležitá niť, vinúca sa Skillingovou prácou, je spojená s Masarykovou interpretáciou českých dejín. Masaryk definoval českú otázku v „rámci koncepcii 'ľudskosti' a národnosti... Ľudskosť bola pre

neho vysoko etickým prístupom, založeným na princípe 'lásky k blížnemu'; to si pre zmenu vyžadovalo rozšírenie českej otázky o sociálnu otázku a socializmus". Masaryk sledoval túto myšlienku cez českých a slovenských národných buditeľov devätnásteho storočia až k Janovi Husovi, postaviac ju do historického i filozofického kontextu.

Skilling ukazuje, že Masaryk bol verný demokracii v chápaní liberálnej i sociálnej demokracie. Domnieval sa, že základnou zložkou demokracie je všeobecné volebné právo, ktoré sa musí vzťahovať aj na ženy. Zvláštny dôraz kládol na problematiku spravodlivosti a morálky: „demokratická láska k blížnemu si vyžaduje zákonné zakotvenie rovnosti, ako aj spravodlivosť; toto je základný význam socializmu“. Navyše dodáva, že „problémy žien a sociálne problémy idú ruka v ruku“. Ak niekto „pripúšťa princíp spravodlivosti pre ženy, celkom iste si želá spravodlivosť pre celé ľudstvo“. Aj keď bol takýto socializmus pre Masaryka ústrednou témou, bol pomerne kritický k marxizmu podľa svojho chápania. „Spojil socializmus s celosvetovým hnutím za demokraciu, ktoré bolo proti absolutizmu a usilovalo sa o slobodu a rovnosť... založenú na novej koncepcii humanizmu“. Aj keď Masaryk často kritizoval náboženské inštitúcie a upozorňoval na nebezpečenstvo teokracie, zachoval si vieru, že náboženstvo formovalo základy českých dejín a českého národného obrodenia. Taktiež ho pevne spojil so socialistickou myšlienkou.

Zvlášť zaujímavá s ohľadom na rozpad Československa je Skillingova diskusia o Masarykovom prístupe k Slovákom. Masaryk veril, že Česi a Slováci sú v zásade jedným a tým istým národom, ale zdôrazňoval, že Slováci by si mali zachovať svoj jazyk. Aj tak však „bola táto jazyková rôznosť podriadená spoločným hodnotám a tradíciám“. S týmto problémom súvisí aj jeho vzťah k antisemitizmu: Masaryk bol vo všeobecnosti nezmieriteľným nepriateľom antisemitizmu, čo bolo nepopulárnym postojom medzi mnohými jeho súčasníkmi. Čo je však zvláštne, zdá sa, že ospravedlňoval antisemitizmus na Slovensku kvôli postaveniu Židov ako sprostredkovateľov medzi vládou a roľníkmi. Všetky tieto témy sa zlúčili v Masarykovom postoji k Rakúsko-uhorskej monarchii. Aj keď počas väčšiny svojho politického života zaujímal k nej výrazne kritický postoj, pred rokom 1914 bol presvedčený, že česká vec závisí od toho, či sa Čechom podarí vydobýť väčšiu autonómiu pre všetky národy v rámci monarchie. Skutočne, jeho najostrejšia kritika monarchie sa týkala toho, že sa nevedela riadne vysporiadať s národnostnou otázkou, čo sa zvlášť prejavilo na Balkáne.

Skilling ilustruje tieto fakty Masarykovho života spôsobom, ktorý dobre zodpovedá úlohe. Takisto

zručne poukazuje na niektoré protirečenia v Masarykovom myslení a ilustruje ich na niekoľkých rozličných problémoch; zvlášť sa mu to darí v Závere. Jednotlivé časti sa navzájom posilňujú, podávajúc zniešaný obraz človeka a jeho diela. Jednotlivé nadpisy a podnadpisy miestami vytvárajú dojem, že ide o Masarykovu encyklopédiu a nie o súvislý príbeh. Celkovo je však kniha dobre napísaná a Skilling dobre zvládol svoju úlohu. Odporúčam ju každému, kto sa zaujíma o dejiny Čechov a Slovákov, neskorú habsburskú monarchiu a o modernú Európu všeobecne. Na druhej strane však bude príťažlivejšia pre študujúcich, ktorí sa zaoberajú nacionalizmom a demokraciou v modernom svete.

Z anglického originálu preložil Peter Priadka

3

M. MARK STOLARIK

Canadian Slavonic Papers
marec - jún 1995

H. Gordon Skilling, ktorý napísal toľko kníh a článkov o bývalom Československu, nám teraz ponúka životopis jedného z jeho hrdinov - prvého prezidenta a zakladateľa štátu - T. G. Masaryka. Skillingovou úlohou bolo „objektívne zhodnotiť“ Masarykov verejný život od chvíle, keď sa stal profesorom filozofie na novozaloženej Českej univerzite v Prahe až po vypuknutie prvej svetovej vojny.

Pri tematickom prezentovaní Masarykovho verejného života Skilling ukazuje, že počas tohto obdobia bol Masaryk radikálnym disidentom a „vytrvalým nonkonformistom“. V rokoch 1886-1887 Masaryk vedecky napadol isté nepravé dokumenty, ktoré mnohí českí nacionalistickí historici pokladali za autentické. V politike odmietol súdobý liberalizmus, konzervativizmus a radikalizmus a namiesto toho zvestoval demokratický populizmus založený na morálke a práci. Bol jedným z mála vtedajších českých intelektuálov, ktorí sa zaujímali o nepriaznivú situáciu Slovákov v susednom Uhorsku a často vystupoval v ich mene. Bojoval tiež proti antisemitizmu v Rakúsku, zvlášť proti obvineniam Židov z „rituálnej vraždy“. Masaryk vychovávaný ako rímsky katolík, v dospelosti prestúpil na kalvinizmus. Nakoniec sa zaradil k tým európskym unitárom, ktorí síce verili v Boha, ale nie v organizovanú cirkev. Skutočne, bol veľmi kritický voči vtedajšej rímskokatolíckej, protestantskej a ortodoxnej cirkvi.

4

PAVEL KOSATÍK
**PROFESOR SKILLING ZNOVUOBJEVIL
 T. G. MASARYKA**

MF Dnes
 26. október 1995

Masaryk sa taktiež zasadzoval za emancipáciu žien, dôvodiac, že to oslobodí aj mužov. Väčšinu času takisto stál v opozícii voči zahraničnej politike Rakúsko-Uhorska - najmä voči spojenectvu s Nemeckom a utláčaniu Slovanov v Bosne a Hercegovine. Za najdôležitejší je však možno pokladať fakt, že Masaryk so vzrastajúcim zhnusením zo správania Rakúšanov a Maďarov v monarchii, postupne opúšťal platformu austroslavizmu. Po vypuknutí prvej svetovej vojny prišiel nakoniec k záveru, že Rakúsko-Uhorsko sa nedá reformovať a musí byť rozvrátené.

Predtým, ako pomohol založiť Československo, Masaryk nebol v monarchii veľmi populárny dokonca ani medzi svojimi. Jeho akademická aj politická kariéra v skutočnosti trpeli jeho obrazoboreckými názormi. Trvalo mu pätnásť rokov, kým sa stal riadnym profesorom (toto povýšenie mu bolo prisľúbené po troch rokoch) a jeho „Realistická“ strana mala pred prvou svetovou vojnou zvoleného len jedného poslanca - T. G. Masaryka!

Napriek týmto ťažkostiam pred Veľkou vojnou Masaryk „pomáhal oslobodzovať“ českú spoločnosť od jej provincializmu a úzkeho nacionalizmu a otvárať okná v ústrety novým myšlienkam a európskemu mysleniu“. Skilling uzatvára, že práve toto bolo jeho najväčším úspechom a človek len ťažko môže polemizovať s takýmto hodnotením.

Táto kniha je výsledkom celoživotného štúdia Masarykovho diela a jeho éry. Skilling sa spolieha hlavne na vydané knihy a vedecké a novinové články napísané Masarykom či o ňom. Zručne spája tieto rozličné zdroje, aby mohol podať objektívny obraz, ktorý si predsavzal ukázať. Kniha sa však miestami opakuje, zvlášť tam, kde sa zaoberá Masarykovými politickými preferenciami, jeho zdôrazňovaním morálneho správania a jeho nechuťou k organizovanej cirkvi. V častiach, kde sa zaoberá Slovákmi, Skilling nie je taký presný ako keď hovorí o Čechoch. Na strane 79 hovorí o [Andrejovi] Hlinkovi a „F. Styčakovi“ ako o zástupcoch slovenských katolíkov v uhorskom parlamente po roku 1910, aj keď v skutočnosti nimi boli Ferdiš Juriga a Ferko Skyčák.

Táto drobná kritika by však nemala znížiť hodnotu tejto knihy. Zase sme mali možnosť sa od H. Gordona Skillinga niečo naučiť a možno sa od neho naučíme ešte viac.

Z anglického originálu preložil Peter Priadka

Co z predválečné Masarykovy činnosti se podepsalo na jeho státnickém triumfu a v čem vlastně spočívá kontinuita jeho života - to je téma knihy kanadského politologa a historika H. Gordona Skillinga nazvaná T. G. Masaryk - Proti proudu 1882-1914. V překladu Vojtěcha Svátka vyšla v nakladatelství Práh. Je to první Skillingova kniha vydaná u nás, ačkoliv česky - v roce 1988 v nakladatelství manželů Škvoreckých v Torontu - vyšli Listy z Prahy; Skilling jako student zažil v Praze Mnichov i březny 1939 a pražské události v „Listech“ popsal bystrým žurnalistickým stylem prozrazujícím citovou účast. Československu ostatně zůstal věrný i za jeho hranicemi - za podporu disentu v dobách komunistické totality dostal v roce 1992 Řád Bílého lva.

Legenda praví, že prvních téměř pětadesát let svého života byl T. G. Masaryk osamělým bojovníkem na české politické scéně - za lepších časů rebel, za horších vysmívaný „dalajláma“, „travič myslí“, „Napoleon“, „papež“ nebo rovnou psanec (například během hilsneriády). Za první světové války se však v emigraci „zasloužil o stát“ - a v něm se jako jeho první prezident v nejkratší možné době stal idolem, charismatickým vůdcem.

Skilling ovšem Masaryka nesleduje chronologicky, ale rozdělil si zkoumané období do deseti tematických kapitol - rozebírá jeho působení na univerzitě, názory na demokracii, politickou činnost, vztahy ke Slovákům a Židům, hodnotí jeho pojetí náboženství a takzvané ženské otázky, popisuje jeho účast v zahraniční politice i při hájení české nezávislosti.

Autor vnímá Masaryka jako muže, jehož myšlenky a činy vždy nakonec vyústili v politice, který však přesto směřoval především k cílům náboženským a mravním. Odtud asi pramení zdroj nesnázi s Masarykovým myšlenkovým odkazem - především proto Masaryk nikdy nedospěl k myšlenkové syntéze, takže jeho ústřední teze, roztroušené ve spisech, je nutné (jak Skilling mnohokrát připomíná) obtížně dolovat. Navíc ačkoli se Masaryk dopracoval k určitým závěrům, rád je v dalších textech zpochybňoval - když si něčím nebyl

jist, nepředstíral opak a prostě to napsal. Jeho dílo je proto pohyblivé, zvláštním způsobem neuchopitelné. Skilling to ukazuje třeba v Masarykově pojetí náboženství: jeho středobodem je příkaz „miluj bližního svého“, a vše ostatní - božská autorita, církevní hierarchie atd. - je postradatelným doplňkem (náboženství proto Masarykovi často splývalo se socialismem). Věřil v Boha, ale v toho svého, který se žádnému jinému Bohu nepodobal - takže ho za heretika pokládali kromě katolíků i protestanti. I jeho pojetí socialismu obsahovalo tolik výhrad, že až vylučovali možnost stát se členem jakékoli socialistické strany. Unikal svým současníkům, podobně jako uniká dnes, kdy jeho sochy stojí v každém okresním městě, ale jeho knihy skoro nikdo nevydává ani nečte.

Skillingova kniha by to mohla zménit - neseřazené řadí, podstatné vyzdvihuje a celek vnímá v souvislostech. Výsledný portrét TGM je živý i dosti nový - třeba tam, kde v chladném sociologovi a cititeli comteovské pozitivistické metody je odhalen snivý vizionář. Skilling Masaryka polidštuje i tím, že ukazuje dobovou omezenost jeho myšlení - přestože k Masarykovi doba vysílala signály o tom, že rozhodující slovo budou mít ve 20. století mocné síly, jež leží mimo rozum a vědomí, trval na své víře ze století devatenáctého, víře v lineární pokrok, změnu, spasitelnost lidstva vzděláním apod.

Bez ohledu na Masarykovy omyly však Skillingova kniha ukazuje, že Masaryk v letech svého předválečného pražského působení rok po roce stoupal k pomyslnému vrcholu. Od sporů kulturních k politickým, od pražské politické scény k vídeňské, od austroslavizmu k protirákouskému odboji. První světová válka mu umožnila realizovat své vize způsobem, který byl v mírových dobách nemyslitelný. To však nemění nic na faktu, že před válkou, za války i po ní jde o téhož - kroměbyčejně složitého - muže.

5

JINDŘICH POKORNÝ

**TGM: „PRO PRAVDU NESTAČÍ HLASOVAT,
PRO PRAVDU SE MUSÍ JEDNAT“**

Český týdeník

22. - 28. december 1995

Američan H. Gordon Skilling projevil o vzdálené Československo zájem už ve třicátých letech. Jeho kniha Proti proudu patří k pilířům masarykovské litera-

tury a stane se jistě východiskem k dalšímu odbornému bádání o Masarykovi pro početnou mezinárodní masarykologickou obec.

Masarykův výrok z roku 1914 a zároveň i celou jeho činnost před první světovou válkou zpřístupnil nejnověji českým čtenářům americký vědec H. Gordon Skilling v knize Proti proudu (česky v nakl. Práh, Praha 1995). Slova našeho (tehdy ještě budoucího) československého prezidenta mohou dnes vzbuzovat rozpaky, dokonce i pohoršení - vždyť ani nevíme, co vlastně pravda je a co není, poučují nás téměř denně hlasatelé pragmatického relativismu.

RADIKÁLNÍ REBEL PROTI KONFORMITĚ

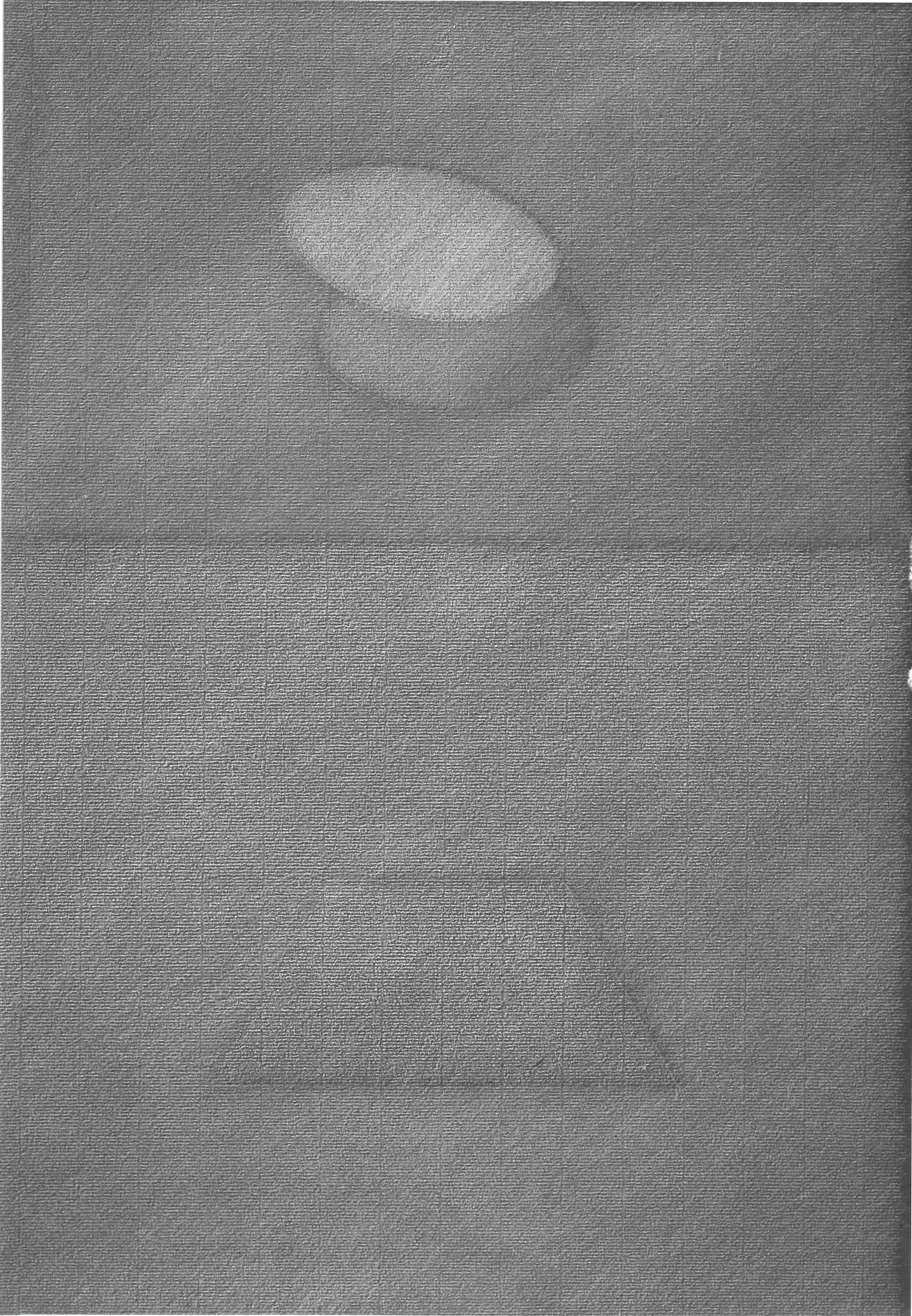
Náš velký filosof však o něčem podobném neměl zapotřebí rozvažovat či pochybovat: ano, jsou pravdy o prapodstatném, více či méně těžko prokazatelné, ale také pravdy (i nepravdy) o každodenním, všedním, které jsou naopak očividné; a tak se jako „rebel proti konformitě, kritik existujících věr a praktik, s odvahou vždy vyjadřoval proti všemu, co považoval za společenské zlo“.

Přitom si navíc počínal i radikálně (další pojem, jenž v našem současném prostředí vzbuzuje často ne-libost), neboť se soustavně snažil pronikat ke kořenu (lat. *radix*) věci a neomezoval se na bezzubé, třebaže navenek bouřlivácké tirády vlastní leckterým politikům, ani na rádoby hlubokomyslné učenecké úvahy odsouzené k vylučnosti vědy pro vědu. Osobitost nesmrtelného spolutvůrce našich novodobých dějin spočívala mimo jiné právě v malé úctě k hranici mezi katedrovým důstojenstvím univerzitního profesora a vrtkavou nejistotou osamělého (někdy i všeobecně neoblíbeného) bojovníka. Do svých zápasů se však bez váhání vrhal pokaždé, když rozpoznal, že společnost začíná žít ve zřejmé lži, klanět se modlám, propadat pověrám i propagandistickým jedům, jako třeba ve sporu o pravost Rukopisů Královédvorského a Zelenohorského nebo při takzvané hilsneriádě.

SÁM PROTI VŠEM

V prvním případě šlo, jak známo, o to zjistit, zda jedna z našich nejuctívanějších starobylých písemných památek je, či není podvržená, v druhém pak čelit povážlivé vlně antisemitismu, která roku 1899 zasáhla Čechy v souvislosti s vraždou, již se měl dopustit mladík židovského původu Leopold Hilsner na křesťanské dívce Anežce Hružové.

V obou aférách se Masaryk pustil do boje, aniž se přitom ohlížel na vlastní pohodlí, na takzvanou dob-

rou pověst, existenční potíže, čas, hmotnou újmu, a dokonce na svou odbornou kvalifikaci. Jinak ani nemohl, příslušní učenci a badatelé, literární historici, paleografové, chemici ap. (u rukopisného podvrhu) nebo pravovědci, kriminologové, psychiatři, judaisté ap. (u hrdelní kauzy), pokud se přímo nedávali do služeb zla, buď podřimovali v ústraní svých pracoven, anebo se, kromě hrstky statečných, jenom váhavě jeden po druhém přidávali k neohroženému kritikovi.

S protizidovskými pověrami se ovšem musel na politickém i společenském kolbišti našem i celorakouském vyrovnávat téměř sám. Přitom si celou kampaň financoval z vlastních prostředků, počínaje nákladem na tisk rozmanitých publikací, brožurek atd. V sázku dával budoucnost politické strany „realistů“, kterou pomáhal zakládat (celá akce byla u voličů krajně nepopulární), i svou univerzitní kariéru, studenti na přednáškách ho vypiskali a přátelé se mu začali vyhýbat.

ZASTAL SE PROFESORA, KTERÉHO UDAL DENUNCIANT

Neuvěřitelně vzhledem k našim současným poměrům působí i výčet rizik, která podstoupil jen tak mimochodem pár let poté (1906) při obhajobě jednoho středškolského profesora, který byl vinou kolegova udání z trestu přeložen na jinou školu. Za denuncianta, shodou okolností osobu duchovního stavu, se totiž postavilo 308 katechetů (ano, ano, to nostalgicky velebně c.k. Rakousko-Uhersko mělo i své nikoli nepatrné stíny včetně pověstného spojenectví „šavle a kropáče“, a pokud by se některý „křesťanský smýšlející“ našinec nad tím pozastavoval, doporučuji mu, aby se seznámil se vším, co o TGM a tzv. klerikalizmu napsal ThDr. Jozef Zvěřina). Nuže, Masaryka, tohoto ztělesnitele právě a upřímné zbožnosti, zažalovalo 308 katechetů, a kdyby spor prohrál, znamenalo by to pro něho za prvé hrozbu (kolikátou už?), že bude zbaven místa na univerzitě, za druhé, že ztratí nárok na penzi (v 56 letech jako otec čtyř dětí), a za třetí, že zaplatí v 308 případech náhradu výloh. Což autor Otázky sociální dobře věděl, přesto však od pře neustoupil, nakonec v ní zvítězil a „pravdě života“ bylo učiněno zadost.

Takovýchto zadostučinění se mu dostávalo víc. Například tatáž veřejnost, která se ještě roku 1899 dala strhnout k antisemitskému fanatismu, už o necelá dvě desetiletí později (1913) naopak podobný případ protizidovsky podjatého soudnictví (v carském Rusku) z valné části odsoudila.

TGM NEPOCHOPEN NĚKTERÝMI SOUČASNÝMI POLITIKY

Obdobné příklady nesporného vlivu, kterým osamělý jedinec za své životní cesty „proti proudu“ dokázal zapůsobit pomocí ryze demokratických prostředků na celou společnost, sice přesvědčily už dávno kdekoho, nikoli však zřejmě některé naše současné politiky. Tak třeba bývalý premiér ČR Petr Pithart napsal (1980) a znovu uveřejnil (1992) o Masarykovi, že „když odcházel do exilu (1915), byl to stárnoucí profesor, v politice zcela „neúspěšný“ (zvýraznil JP); pisatel citované úvahy tedy zřejmě vůbec nepochopil politický význam boje o Rukopisy, hilsneriády ani spor s 308 katechety, nemluvě o dalších, jako například o aféře kolem tzv. záhřebského procesu (1909), kdy Masaryk svým vystoupením zpochybnil nejen celou tehdejší rakouskou politiku na Balkáně, ale ovlivnil tím veřejné mínění bezmála celé Evropy.

KLAUS OD MASARYKA ROZUM NEBRAL

Čtenáři si sice mohou oddechnout, že zmíněný hodnotitel „neúspěšného stárnoucího profesora“ musel už své čelné místo v exekutivě opustit, ale ani jeho nástupce jím v tomto směru radosti nepřidá. Nedávno se totiž na obálce *Reflexu* (48, 1995) objevil výrok Václava Klause, že prý „od Masaryka rozum nebral“. Pravda, přičiněním redakce vyznívá slogan poněkud barnumsky nadneseně, uvnitř časopisu se dočteme, že citovaná věta se týká pouze „politologických, sociologických či ekonomických knížek“, které spolutvůrce naší novodobé státnosti a jeho žák Edvard Beneš napsali, a že náš současný ministerský předseda na druhé straně vždy „zdůrazňuje (...) styl, se kterým oba dva přistupovali k řešení politických problémů“. Přesto, jakmile začneme onen masarykovský „styl“ založený, jak víme, na souladu slov a skutků, zkoumat blíže a srovnávat s ním politický „styl“ dnešní, vloudí se řada pochyb do života v pravdě, a především do masarykovského života *sub specie aeternitatis* má totiž hodně daleko a klíč je právě v oné jednotě slov a skutků, „ducha a činu“.

RODINNÁ HARMONIE

Jedna kapitola knihy Proti proudu patří takzvané ženské otázce. Také k ní se autor Ideálů humanitních vyslovoval vždy naprosto přesvědčivě zejména proto, že se danými zásadami rovněž řídil. Mnohokrát veřejně vystoupil proti „zotročení žen“ ve všech oblastech života a rodiny. Rodina mu byla „školou lásky k bliž-

nímu“ a na „lásce mateřské“ podle něho spočívala „skutečně společnost lidská všecka“. Ovšem ve stejném duchu, jak dokládá Skilling, se rozvíjelo i Masarykovo rodinné soukromí. Neplatilo jen za příkladné, ale muselo být i velice krásné. Dopoledne mu jeho choť, rodem Američanka, s níž se seznámil na studiích, pomáhala, pokud jí zbyl čas v rámci starostí o početnou domácnost, při práci přinejmenším jako první kritička a redaktorka jeho rukopisů, odpoledne patřilo alespoň zčásti procházkám a večer spolu „muzicírovali nebo se věnovali dětem, zpívali s nimi a vymýšleli pro ně různé hry“ (televize tenkrát ještě patřila ke snům budoucnosti).

Harmonie navenek až čítankově nasládlá dostane své pravé rozměry teprve tehdy, připomeneme-li si, že TGM v téže době zároveň napsal řadu publikací klíčového významu a nespočet článků odborných, vzdělávacích a politických, že vedl obsáhlou korespondenci, zúčastňoval se činnorodě veřejného života, poslancoval, založil stranu a podstoupil několik velkých afér od rukopisné až po záhřebskou. Zdá se až k nevíře, jak mohl tolik úkolů vůbec zastat. Odpovědí se nabízí několik: mimořádné nadání, cílevědomost, obrovská vůle, schopnost organizovat práci svou i svých blízkých a pak - TGM jako důsledný zastávce „striktní monogamie“ (Skilling) patrně neztrácel čas rozvernostmi s různými lepými umělkyněmi, sličnými vědkyněmi ani sekretářkami. Jeho paní zase nevysedávala po správních radách, ale spíše se věnovala činnosti v tehdejších neziskových (to jest dobrovolných charitativních) organizacích podle známé zásady „urozenost zavazuje“. Na penězích Masarykovi nesesedli, ale rozdávali plnými hrstmi ze svého skromného rozpočtu (z politických důvodů se TGM dlouho musel spokojit pouze s platem mimořádného profesora), podporovali nejen různé počiny sociálního rázu, ale byli štedří i tam, kde strádala kultura. Skillingova knížka by tedy mohla posloužit jako bible především našim veřejným činitelům, nám ostatním ovšem hned v druhé řadě.

PILÍŘ MASARYKOVSKÉ LITERATURY

Autorovi publikace *Proti proudu* se tedy sluší hlavně za ni poděkovat. H. Gordon Skilling (nar. 1912) studoval v Praze, Masaryka zažil ještě osobně při pověstných Zborovských slavnostech (1937), po mnichovské katastrofě pomáhal spolu se svou ženou prvním obětem hnědého moru u nás a pak už po celý život zůstal naší zemi věrný, třebaže si to možná občas ani nezasloužila. V každém případě se mu náš stát při jeho osmdesátinách odměnil Řádem bílého lva.

JENOM MALÁ POCHYBNOST

Pro nás, nehodné a špatné Masarykovy žáky v Čechách, kromě toho platí ovšem jedna malá pochybnost, zda autorova metoda postupovat nikoli podle časové postupnosti, ale podle témat (Masaryk a ženská práva, stranictví, náboženství atd.) plně zachycuje právě onu jedinečnost portretované osobnosti, onu „vzácnou kombinaci kvalit teoretika, vědce a publicisty i energického a aktivního praktika“ (R. Hoffmann), nebo řečeno s Václavem Černým, onu „etickou povahu jeho idejí a činů i mimořádnou morální integritu, nesmírně relevantní pro národ i lidstvo“.

Neboť právě tomu bychom se všichni počínaje naším dnešním panem prezidentem měli velmi pilně učit. Zkrátka, pro pravdu nestačí jen hlasovat, ale pro pravdu se musí jednat.

MIROSLAV KUSÝ
OČITÝ SVEDOK

*Zo samizdatového časopisu čs. spisovateľov
Obsah, 10/1984*

Recenzia na knihu H. Gordona Skillinga *Listy z Prahy, 1937-1940*. Vydané v Edícii Ludvíka Vaculíka *Petlice*, strojopisný samizdat, Praha 1984 a v *Sixty-Eight Publishers*, Corp. Toronto, Kanada, 1988

Fenomén „Skilling“ ma fascinuje odvtedy, ako som sa s týmto vzácnym človekom osobne zoznámil. Ako rodený Kanadčan, pochádzajúci z anglických prisťahovalcov, nemal s našim československým bytím - pre neho vzdialeným kdesi na okraji Európy - žiadne osobné styčné plochy. Neprispejú mu k nim ani priatelia, ani školy, dokonca ani Američanka Sally Brightová, ktorá mu potom neskoršie povedala na pražskej Staromestskej radnici svoje „yes“. Oxfordskému štipendistovi Rhodesovej nadácie z Kanady sme sa preto začiatkom roku 1936, keď sa rozhodol napísať dizertačnú prácu o Československu, mohli javiť rovnako exotickým predmetom štúdia, ako by preňho boli aj dambikvárovia z brazílskych bušov. O racionálnych dôvodoch neviem: jediné, čo ho k tomu mohlo emotívne inšpirovať, bola skutočnosť, že počas predchádzajúcej prázdninovej cesty na Balkán uvidel z dunajského parníka kúsok slovenského nábrežia so zrúcaninou bratislavského

hradu. A to asi stačilo, aby sa Československu a jeho dejinám upísal na celý život!

Nejdem sa tu zmieňovať o známych Skillingových štúdiách a rozsiahlych syntetických monografiách z najnovších československých dejín, ktoré sa stali neodmysliteľnou a významnou súčasťou našej historiografie. Zaujali ma jeho Listy z Prahy. Tu spoznávame známeho vedca-historika z trochu inej, ľudskej stránky. Nie je to už ten odosobnený, čisto vecný autor, ktorý úzkostlivo potláča každý svoj subjektívny prejav (ako mu to kážu regule jeho cechu), ale prekvapujúco sa nám odhaľuje ako plnokrvný, živý mladý muž, ktorý rieši svoju životnú úlohu vstupe do vedeckého života v krízovom Československu pred Druhou svetovou vojnou.

Priebeh jeho intenzívnej práce na rozsiahlej dizertácii o česko-nemeckých vzťahoch v osemdesiatych rokoch minulého storočia - a to od jej prvých počiatkov až po jej definitívne prepísanie a odovzdanie - tvorí vonkajší rámec celej knihy. Prostredníctvom jednotlivých listov sledujeme vznik a rast toho Skillinga, ktorého poznáme z jeho vedeckých prác: dôkladného, až úzkostlivo presného a maximálne objektívneho historika, ktorý dôsledne plní svoj vedecký program. Je nepochybné veľmi zaujímavé sledovať túto púť, ktorou prechádza mladý Skilling ako začínajúci nádejný historik v čoraz ťažších podmienkach pre jeho vedeckú prácu v onom krízovom, tesne predvojnovom Československu.

Našincia však asi oveľa viac strhne samotný obsah jednotlivých listov: Skillingova priama výpoveď - a príležitostne aj pani Sally - ako očitých svedkov udalostí, ktoré sa vtedy odohrávali na československej scéne a ktoré mali také katastrofálne dôsledky pre Európu i celý svet. Veď si len uvedomme: do Prahy prichádza v júli 1937, kedy sa už nad Československom sťahujú mračná pohromy, krátko pred Masarykovou smrťou; a opúšťa ju v júli 1939, potom, čo spiatočná adresa na jeho pražských listoch oznamuje, že sú odosielané už z iného sveta - z Českého protektorátu, Nemecká ríša. Historik tu dostal jedinečnú príležitosť vidieť na vlastné oči, ako sa dejú veľké dejiny.

Ako sa asi cítil človek Skilling, ktorý tú pohromu vtedy prežíval spolu s nami? Jeho reakciu na udalosti sledujeme cez jeho autentické listy z tej doby. Vedno s politickou atmosférou sa postupne mení aj tón týchto listov z Prahy: spočiatku sa koncentrujú na popis silných dojmov z novej krajiny a najmä z Prahy (*I. První setkání*), postupne stále viac prechádzajú k analýze československej politickej situácie, k skúmaniu jej vyhládok (*II. Život v krizi*) a v záverečnej časti je to citovo plne zaujatá výpoveď o katastrofe, ktorá túto krajinu postihla a poznamenala (*III. Svědkové pohromy*). Na za-

čiatku Listov vstupuje do hry nezávislý a nezainterosovaný štipendista Skilling, ktorý si sem prichádza iba napísať svoju veľkú prácu a pri tej príležitosti sa rád a vnímavo rozhlíada okolo seba: je to Skilling-pozorovateľ. Avšak postupne, ako sa sriedajú dátumy na listoch, sa tento vedecky ambiciózný mladý muž necháva stále viac vtáňovať do našej tragickej hry, je v nej čoraz zaangažovanejší v tom najlepšom zmysle slova: vidieť to názorne i na tom, ako sa v listoch menej a menej zmieňuje o svojej, preňho životne dôležitej dizertácii, ako je pre neho stále významnejšia priama účasť na obrane našej demokracie, priama služba ohrozenému Československu, priama pomoc utečencom atď. - či už je to prostredníctvom čoraz náročnejšej práce v Československom rozhlase, akcií v zahraničí a pod. Odchádza, až keď je celkom jasné, že tu by už nemohol byť nič platný a že zvonku bude jeho ďalšia činnosť v tomto smere oveľa účinnejšia.

Podstatné na celej knihe je práve to, ako nás vtedy vnímal a hodnotil očitý svedok. Vidieť sa očami cudzinca a reflektovať sa cez neho je vždy užitočné; robiť to prostredníctvom múdreho a plne zasväteného cudzinca je okrem toho aj veľmi poučné; keď ti je tento cudzinec ešte aj priaznivo naklonený, je to ku všetkému tiež dojemné; a ak nám to umožní cez autentickú a intímnu výpoveď, ako sú jeho osobné listy, napísané pekným jazykom, je to navyše aj nanajvýš zaujímavé a často priam vzrušujúce čítanie.

Toto je práve prípad Listov z Prahy od Gordona Skillinga (s príležitostnými, atmosféru dotvárajúcimi vložkami z listov pani Sally).

Vďaka za ne. Človek, a práve tak aj celý národ sa musí vždy potešiť, keď zistí, že ešte stále má kdesi v diaľke dobrého priateľa, ktorý sa nehanbí takto verejne vyznať lásku k nemu i k jeho krajine.